

Nr 9

Utlåtande i anledning av motioner om dels ersättning av statsmedel vid skada genom brott, dels allmän försäkring vid våldsbrott, dels ock målsägandes möjligheter att utfå skadestånd.

I de likalydande motionerna I: 744 av herr *Ernulf m. fl.*, och II: 859 av herr *Mundebo m. fl.* hemställs att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära

1. förslag om ett system för statlig ersättning av personskada som uppkommit genom brott,

2. utredning om möjligheterna att införa ett system för ersättning av ekonomisk skada som uppkommit genom brott.

I motionen II: 244 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Johansson* i Växjö yrkas »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en skyndsam prövning av frågan om ersättning av allmänna medel för skada som drabbat enskild person genom brott mot honom eller hans egendom, i enlighet med vad i motionen anförts».

I de likalydande motionerna I: 44 av herr *Eric Peterson m. fl.* och II: 14 av herr *Sjöholm m. fl.* hemställs att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag angående en allmän brottsförsäkring gällande våldsbrott.

I de likalydande motionerna I: 388 av herr *Virgin m. fl.* och II: 448 av herr *Holmberg m. fl.* yrkas — i den del som behandlas i detta utlåtande — »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning angående åtgärder för att förbättra målsägandes möjligheter att utfå skadestånd enligt i motionen förordade riktlinjer».

I sistnämnda motionspar framställs också yrkande om kortvarigt frihetsberövande som påföljd för brott. I den delen behandlas motionerna av utskottet i utlåtandet 1969: 10.

Motionerna

I motionerna I: 744 och II: 859 framhålls att krav om statlig ersättning till dem som lidit skada genom brott framförts i riksdagen regelbundet 1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1969. 9 saml. 1 avd. Nr 9*

under mer än ett decennium och att det är uppenbart att medborgarna har en sämre ekonomisk trygghet på detta område än på andra. Motionärerna anför att det är särskilt svårt att få skadestånd utbetalat för personskador vid våldsbrott, eftersom gärningsmannen i sådana fall vanligen helt saknar tillgångar och försäkringsskydd ej finns. När det gäller personskador som uppstått vid brott erinrar motionärerna om att system för statlig ersättning länge existerat både i Nya Zeeland och i Storbritannien (se härom nedan s. 7). Motionärerna framhåller att det naturligtvis inte är säkert att dessa kompenationssystem passar för svenska förhållanden men anser exemplen visa att det inte är omöjligt att lösa problemet med skadestånd vid personskador i samband med brott. De engelska erfarenheterna kan enligt motionärerna också vara intressanta vid uppläggningsen av ett svenskt system.

Motionärerna anser det mycket väsentligt att berörda problem får en snar lösning. Det ter sig som uppenbart orimligt att ett fåtal drabbade skall bära de ekonomiska konsekvenserna av ett problem samhället inte kan lösa. Det är dessutom angeläget att befria kriminalvården från det vedergällningstänkande som blir oundvikligt om den enskilde får bära skadeföljden. Några principiella skäl för att uppskjuta denna väsentliga reform kan enligt motionärerna inte påvisas. Förslag skulle ganska snabbt kunna utarbetas på departementsnivå och föreläggas riksdagen. Kostnaderna torde bli måttliga.

Frågan om statlig ersättning också för ekonomisk skada genom brott är enligt motionärerna mera komplicerad. Det är enligt motionärerna givet att ett sådant system skulle bli mera kostsamt och det är möjligt att ett skydd mot sådana skador enklare genomförs försäkringsvägen. Därvid uppkommer frågan om graden av frivillighet i en sådan försäkring. Motionärerna anser det också nödvändigt att undersöka om ersättning för ekonomisk skada kan påverka allmänpreventionen. Medan det torde vara uppenbart att ingen känner sig mera benägen att misshandla andra därför att offren får ersättning från samhället för sveda och värk, kan det enligt motionärerna tänkas att respekten för andras egendom minskas om det är samhället som helhet eller försäkringsbolag som står den yttersta risken. Avgränsningen till redan existerande försäkringssystem torde också vara ett komplicerat problem.

Motionärerna anser emellertid att möjligheterna av att genomföra något system för att hålla den som drabbats av ekonomisk skada genom brott skadeslös bör undersökas. Förutom värdet för den skadelidande skulle ett sådant system enligt motionärerna kunna ha stor betydelse även för rehabiliteringen inom kriminalvården. För personer med mycket stor skadeståndsskyldighet torde rehabilitering alltid vara utesluten, om inte skulden efter större eller mindre avbetalning avskrivs. Under alla omständigheter anser motionärerna det rimligare att samhället står för kostnaderna för

åtgärder motiverade av rehabiliteringsskäl.

Beträffande motionernas fullständiga innehåll hänvisar utskottet till motionen I: 744.

Motiveringen till *motionen II: 244* innehåller följande:

Ett mycket markant inslag i bilden av den ökande brottsligheten i vårt samhälle utgör den kraftiga ökningen av bedrägeri- och våldsbrott. Ofta drabbar dessa brott äldre människor. Enskilda medborgare blir genom många av dessa brott ekonomiskt ruinerade. Detta gäller i många fall även de brott vilka senare uppklaras och för vilka gärningsmannen ådömes skadestånd.

Det är enligt vår mening en angelägen samhällsuppgift att inte bara söka förhindra och i förekommande fall beivra brott utan även att i största möjliga mån hålla de människor skadeslösa som oförskyllt drabbas av brott av olika slag. Endast i undantagsfall utgår emellertid för närvarande ersättning från det allmänna för sådana skador. Detta är självfallet mycket otillfredsställande.

Sålunda bör det vara möjligt för den skadelidande att vid exempelvis domstol styrka att vederbörande genom rån, överfall, bedrägeri eller på annat sätt blivit förlustig sitt sparkapital. Om den skadevallande icke kan ersätta skadan, bör i så fall det allmänna efter rättens prövning helt eller delvis ersätta den skadelidande. Lämpligt vore att en viss del av influtna bötesmedel toges i anspråk för skapandet av en dylik fond.

I *motionerna I: 44 och II: 14* framhålls att det mot bakgrunden av den skrämmande ökningen av våldsbrott måste vara en ytterst angelägen eller snarare ofrånkomlig uppgift för samhället att väl vårda sig om offren för de våldshandlingar som samhället icke förmått förhindra. Att sådana skadelidande blir utan ersättning är enligt motionärernas mening ett i ett rätts-samhälle utmanande och otillständigt förhållande. Motionärerna anser att avhjälpande åtgärder utan vare sig betydande svårigheter eller kostnader skulle kunna vidtas genom en allmän försäkring mot våldsbrott. Vårt land har, framhåller motionärerna, ett tämligen vittutgrenat system av allmän försäkring omfattande bl. a. allmän sjukförsäkring, allmän pensionsförsäkring och allmän försäkring vid barnsörd. En allmän försäkring mot brott ter sig ingalunda mindre väsentlig än de nu nämnda, som ju ingår som omistliga enheter i vår sociala omvårdnad. En allmän brottsförsäkring bör administreras av riksförsäkringsverket, och en snabbt tillsatt och snabbt arbetande utredning bör ta ställning till bl. a. huruvida en särskild försäkringsavgift skall debiteras för försäkringens finansiering.

Enskilda försäkringsbolag har, anför motionärerna vidare, infört former för försäkring mot våldsbrott. Premierna är förbluffande låga eller inga alls när försäkringen är sammankopplad med försäkring av närgränsande slag. Det enskilda initiativet på detta område borde vara ägnat väcka samhället till insikt om dess ansvar i detta hänseende. Det ofrånkomliga mi-
1* — *Bihang till riksdagens protokoll 1969. 9 saml. 1 avd. Nr 9*

nimum som detta ansvar bör utlösa synes motionärerna vara att den som lemlästats och våldförts hålls ekonomiskt skadeslös genom samhällets försorg.

Beträffande motionernas fullständiga innehåll hänvisas till motionen II: 14.

Motiveringen till *motionerna I: 388 och II: 448* återfinns i motionen II: 430. Där framhålls i det avsnitt varom nu är fråga att de möjligheter, som står målsäganden till buds då det gäller att få ersättning för liden skada, ej är tillräckligt effektiva. Konsekvenserna blir därför, att målsäganden i många fall själv får stå för den skada eller förlust som drabbat honom. Ju allvarigare och mera ingripande dessa verkningar är för den enskilde, desto mer otillfredsställande framstår det enligt motionärerna från allmän synpunkt, att den enskilde icke kan påräkna erforderligt bistånd från samhällets sida. Brottsskadorna kan ju dessutom uppfattas som ett uttryck för samhällets oförmåga att upprätthålla lag och ordning.

Motionärerna anser att den enskildes rätt att hållas skadeslös vid rättskränkningar skyndsamt bör göras till föremål för lagstiftningsåtgärder. Dessa bör icke förhalas genom hänvisning till det reformarbete inom andra områden av skadeståndsrätten som för närvarande pågår. På nuvarande stadium är det enligt motionärerna vanskligt att söka ange hur skyddet för målsäganden närmare bör utformas. Motionärerna erinrar om att man på många håll utomlands infört system för ersättning genom staten och anser att statlig gottgörelse i någon form kan vara en lösning — självfallet bör då staten ha rätt att föra regresstalan mot skadegöraren, i de fall då denne är känd.

Motionärerna understryker avslutningsvis att staten enligt gällande rätt i viss begränsad omfattning redan ansvarar för skador uppkomna genom brott, nämligen beträffande rymlingar. Varför målsäganden skall vara mera gynnad, om den av brott föranledda skadan tillfogats honom av en rymling än av t. ex. en villkorligt frigiven synes motionärerna var svårt att inse. Ett slopande av ersättningsreglernas begränsning till att endast avse rymlingar skulle därför ligga i linje med motionernas syfte.

Beträffande motionernas fullständiga innehåll hänvisar utskottet till motionen II: 430.

Gällande rätt

Enligt 6 kap. 1 § *strafflagen* skall skada som någon genom brott tillfogat annan gäldas av den brottslige, vare sig brottet skett med uppsåt eller av vållande. För den händelse den skadelidande medverkat till skadan genom eget vållande, skall enligt samma paragraf skadeståndet jämkas efter vad som prövas skäligt. Dessa och övriga stadganden i 6 kap. *strafflagen* är

av grundläggande betydelse för den svenska skadeståndsrätten och tjänar till ledning vid bestämmandet av storleken av ett utomobligatoriskt skadestånd, vare sig skadeståndet har sin grund i brottslig gärning eller ej. Skadestånd enligt 6 kap. strafflagen avses i princip skola ekonomiskt försätta den skadelidande i samma läge som om skadan ej inträffat, förutsatt att medvållande ej föreligger från hans sida. Detta innebär, att skadeståndet kan omfatta inte bara den omedelbara ekonomiska förlust, som uppstått genom skadan, utan också den eventuella förbättring av den skadades ekonomiska villkor, som skulle ha inträtt, om skadan inte inträffat. Utöver den ekonomiska skadan ersätts enligt 6 kap. strafflagen även i viss utsträckning skada av icke ekonomisk natur, s. k. ideell skada.

För kroppsskadornas del har de nu angivna grunderna kommit till uttryck i kapitlets 2 §, där det stadgas, att såsom skadestånd räknas »icke allenast läkarlön och annan kostnad, utan även ersättning för hinder eller brist i den skadades näring, för sveda och värk, så ock för lyte eller annat stadigvarande men, om sådant blivit honom tillfogat.»

Omnämnas bör också ett stadgande i 6 § om skadeståndsansvar för barn och sinnessjuka m. fl. I paragrafen föreskrivs att om skada är gjord av någon som ej fyllt 15 år eller som handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, han är pliktig att ersätta skadan endast om och i den mån det med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt.

Av intresse är också vissa bestämmelser i *brottsbalken* som avser att förmå en brottsling att ersätta den skada han orsakat genom sitt brott. Användningsområdet för särskilda föreskrifter och skadeståndsbetalning är enligt brottsbalken betydligt vidsträcktare än tidigare. Föreskrifter rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighets fullgörande kan sålunda meddelas vid villkorlig frigivning (brottsbalken 26 kap. 15 §), vid villkorlig dom (27 kap. 5 §), vid skyddstillsyn (28 kap. 6 §) samt vid vård utom anstalt efter dom å ungdomsfängelse (29 kap. 7 §) eller internering (30 kap. 10 §). Under förarbetena till dessa bestämmelser förordade departementschefen att skadeståndsföreskrifter skulle meddelas i större utsträckning än dittills skett men underströk samtidigt angelägenheten av att den dömde icke ålades så stora avbetalningar på skadeståndet att hans vilja och förmåga till återanpassning försvagades (prop. 1962: 10 s. C 304).

Enligt 8 kap. *lagen om behandling i fångvårdsanstalt* får den som undergår fängelse i tre månader eller på kortare tid eller behandling i skyddstillsynsanstalt fritt förfoga över arbetspremiemedel och andra arbetsinkomster. Annan intagens medel skall fördelas i två delar, disponibla medel och besparade medel. Disponibla medel får av den intagne användas till bl. a. gäldande av skadestånd.

Här må även anmärkas att enligt gällande lagstiftning skadeståndsfordringar inte kan tas ut genom införsel. Detsamma gäller enligt den nya *införsellag* som antagits av 1968 års höstriksdag och som skall träda i kraft den 1 juli 1969 (prop. 1968: 130, 1LU 48). Genom ändringar i *utsökningslagen* har emellertid med verkan från angivna dag samtidigt beslutats en effektivare ordning för löneutmätning, som innebär förbättrade indrivningsmöjligheter i fråga om skadeståndsfordringar, framför allt då fråga är om person- eller egendomsskador på grund av brott.

Alltsedan budgetåret 1948/49 har å riksstaten funnits uppfört ett särskilt *anslag* under den nuvarande rubriken *Ersättning för skador vållade av vissa rymlingar m. fl.* Anordningen tillkom som ett provisorium i avbidan på en slutlig lösning av frågan om det allmännas ansvar för skadegörelse genom brottslig gärning (prop. 1948: 47).

För närvarande tas anslaget i anspråk för utbetalning av ersättning för skador, som vållats av personer intagna på fångvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor, allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare m. m. Ersättning utgår för skada, förorsakad av intagen som rymt från anstalten eller lämnat denna som frigångare eller erhållit permission. Ersättning utgår också för skada vållad av ungdomsvårdsskoleelev, som vårdas utom skola, samt av alkoholmissbrukare, som intagits på allmän vårdanstalt men bor på inackorderingshem eller åtnjuter familjevård.

Anslaget uppgår för innevarande budgetår till 180 000 kr. Antalet skadeärenden har emellertid stigit kraftigt under de senaste åren, och för nästa budgetår har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att för ändamålet anvisa ett förslagsanslag av 350 000 kr.

Fram till den 1 januari 1967 kunde ersättning utgå även för skada som vållats av person som avvikit eller permitterats från psykiatriskt sjukhus eller som intagits på sådant sjukhus men utplacerats i kontrollerad familjevård enligt 30 § sjukvårdslagen den 6 juni 1962. Sedan huvudmannskapet för de psykiatriska sjukhusen övergått från staten till de subjekt som svarar för sjukvården i övrigt, d. v. s. i allmänhet landstingskommunerna och de städer som inte tillhör sådan kommun, kan anslaget emellertid i princip inte längre tas i anspråk för dylika skador. Svenska Landstingsförbundet har emellertid rekommenderat landstingen att fortsätta tidigare praxis angående ersättning för skador som vållas av mentalpatienter.

Beträffande *ersättningsprövningen* vid anslagets ianspråktagande må här endast nämnas följande.

Prövningen handhas i princip av socialstyrelsen, vars beslut kan överklagas hos Kungl. Maj:t. Om ersättning beräknas utgå med högre belopp än 5 000 kr. eller om ärendet är av principiell betydelse, skall styrelsen överlämna ärendet till Kungl. Maj:t. Till ersättningsgill skada räknas personskada, egendomsskada och i vissa fall allmän förmögenhetsskada. Det för-

utsätts numera inte att skadan åstadkommits genom brott. Som regel utges utan behovsprövning full ersättning för sådan skada som inte täcks av försäkringsersättning. Om den skadelidande genom vårdslöshet eller bristande varsamhet medverkat till skadans uppkomst, brukar ersättningen jämkas, oftast till $\frac{2}{3}$ av vad som eljest skolat utgå. Vid skadevärderingen följs med smärre avvikelser allmänna skadeståndsrättsliga regler samt den praxis som tillämpas av försäkringsbolagen och domstolarna.

Utländsk lagstiftning

Under 1960-talet har i Storbritannien och Nya Zeeland samt i några amerikanska stater införts *system för statlig kompensation* åt dem som drabbats av våldsbrott. Anordningarna, som uppgivits sakna motsvarighet i andra länder, är i huvudsak likartade. Här nedan lämnas en summarisk redogörelse för det system som sedan den 1 oktober 1964 varit i kraft i *Storbritannien*.

Verksamheten, som ännu så länge bedrivs försöksvis utan författningsreglering, uppbärs inte av ett accepterande av något statens ansvar för skador som orsakas medborgare av andra medborgare, utan ersättning utbetalas ex gratia. Medel erhålls genom ett särskilt statsanslag. Ersättning kan utgå för skador som uppstått vid våldsbrott såsom mord, dråp, misshandel, våldtäkt och rån samt för skador i följd av att egendom förstörts i brottslig avsikt som t. ex. vid mordbrand. Skadan skall ha uppkommit antingen genom brottslig gärning, som innefattar våldsutövning, eller genom försök av den drabbade att såsom samhällsmedlem gripa en brottsling. Både den omedelbart drabbade och sådan persons efterlevande kan efter ansökan utfå ersättning, förutsatt att gärningen begåtts inom Storbritannien eller på brittiskt fartyg eller luftfartyg och polisanmälts utan dröjsmål. Skador vållade av medlem i den drabbades familj ersätts dock inte, ej heller trafikskador såvida inte fordonet i fråga använts som en form av vapen. Ersättningen, som utgår oberoende av om skadevällaren ställts inför rätta, bestäms av en för ändamålet särskilt inrättad nämnd, »The Criminal Injuries Board», i princip efter allmänna brittiska skadeståndsrättsliga regler. Bagatellskador ersätts dock inte; sålunda fordras att skadan föranlett förlorad arbetsförtjänst under åtminstone tre veckor eller att skadan berättigar till ersättning med minst femtio pund. Uppåt finns den begränsningen att ersättning för förlorad arbetsförtjänst inte får överstiga det dubbla beloppet av den genomsnittliga lönen inom industrin. Ersättning utgår företrädesvis som engångsbelopp. Några föreskrifter om regress mot skadevällaren har inte meddelats, men om den skadade efter ersättningens utbetalande lyckas få ut något av gärningsmannen genom skadeståndstalan skall det användas till återbetalning av de från nämnden erhållna medlen. Nämndens ledamöter är alla lagfarna. Dess beslut kan inte överklagas. Nämndens

årsrapporter visar att antalet ärenden som prövats av nämnden successivt ökat. Under verksamhetsåret 1966—1967 uppgick antalet ansökningar till 3 318. Genomsnittsansättningen uppgick till 366 pund, och sammanlagt utgavs i definitiva ersättningar drygt 880 000 pund. Av de utbetalade ersättningarna uppgick 28 procent till mindre än 100 pund och 54 procent till belopp mellan 100 och 400 pund.

Nya försäkringsformer

Försäkringsbolaget Ansvar har i mars 1968 infört en ny försäkringsform, *skadeståndsrättsförsäkring*. Försäkringen, som uppgetts innebära en nyhet inte bara i Sverige utan i hela världen, har definierats som ett slags »omvänd ansvarighets- eller skadeståndsförsäkring», d. v. s. bolaget reglerar skadan som om det hade en ansvarsförsäkring för den skadeståndsskyldige. Försäkringen träder dock endast i funktion om och i den mån målsäganden inte kan erhålla det skadestånd som tillkommer honom på grund av att den skadeståndsskyldige saknar betalningsförmåga eller inte har kunnat anträffas.

Försäkringen ingår i bolagets hemförsäkring, villa-hemförsäkring och kaskoförsäkring för bil. Den gäller inte endast utdömt skadestånd, utan också skada orsakad av okänd gärningsman men endast under förutsättning att det rör sig om sådant skadestånd som målsäganden varit berättigad till enligt gängse skadeståndsrättsliga grunder.

Försäkringstagaren skyddas endast i sin egenskap av privatperson. Yrkesrisker faller alltså utanför. Försäkringen omfattar endast skadestånd på grund av personskada och gäller, i motsats till den vanliga ansvarsförsäkringen, även uppsåtligt vållade skador. Försäkringsskyddet omfattar inte bara försäkringstagaren själv utan också medlem av hans hushåll, dock inte s. k. inneboende. Betalningsoförmågan skall ha inträtt inom två år från den skadevållande händelsen. Om den försäkrade avlider av personskadan, gäller försäkringen även för sådan underhållsberättigad och sådant skadestånd som anges i 6 kap. 4 § strafflagen, alltså änka, änkling, barn eller föräldrar som kommit att sakna erforderligt underhåll på grund av dödsfallet.

Försäkringsbeloppet är högst 200 000 kr. vid varje skadefall. För varje försäkrad gäller en självrisk om 1 000 kr. De situationer i vilka försäkringen inte gäller är i princip desamma som undantas i ansvarsförsäkring, t. ex. skada som åsamkats den försäkrade i hans egenskap av ägare, brukare eller förare av motorfordon.

Ungefär samtidigt med tillkomsten av nyssnämnda försäkringsform har ett annat försäkringsbolag, Trafik-Bore, infört en s. k. *överfallsförsäkring* som ett obligatoriskt moment i bolagets hemförsäkring. Försäkringen gäller för samtliga familjemedlemmar och omfattar ersättning upp till 1 milj. kro-

nor. Någon självrisk gäller inte. Ersättning lämnas vid våldsbrott såsom misshandel, rån, mord och dråp.

Skadeståndsrättens reformering

Under 1950- och 1960-talen har ett omfattande *samnordiskt utredningsarbete* bedrivits i syfte att successivt reformera skadeståndsrätten, och särskilda kommittéer i de nordiska länderna har lagt fram ett flertal betänkanden med lagförslag på skilda områden. Under de senaste åren har arbetet på en samnordisk lagstiftning om det allmännas skadeståndsansvar, principalansvaret och arbetstagares skadeståndsansvar samt barns och föräldrars skadeståndsskyldighet förts avsevärt framåt. Vid överläggningar under år 1965 mellan företrädare för justitieministerierna i resp. länder har på grundval av föreliggande utredningsförslag utarbetats sammellan sakligt nära överensstämmande förslag till lagbestämmelser på detta område. Inom justitiedepartementet förbereds f. n. ett *förslag till lag med allmänna bestämmelser om skadestånd*. Avsikten är att i en sådan lag ta upp dels de allmänna skadeståndsregler som nu finns i 6 kap. strafflagen, dock med vissa ändringar i reglerna om barns och föräldrars skadeståndsansvar, dels bestämmelser om stats och kommuns skadeståndsansvar samt om det allmänna principalansvaret och om anställds skadeståndsskyldighet. Proposition i ämnet beräknas komma att föreläggas 1970 års riksdag. De skadeståndsrättsliga spörsmål som upptagits i förevarande motioner har såsom varande outredda och av företrädesvis social natur ansetts falla utanför ramen för denna rent civilrättsliga lagstiftning.

Nordiska rådet

Vid *Nordiska rådets session 1966* prövades två olika medlemsförslag inom skadeståndsrättens område. I det ena hemställdes, att regeringarna måtte rekommenderas att gemensamt införa likartade bestämmelser i de nordiska länderna om barns skadeståndsansvar baserat på ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring. I det andra förslaget hemställdes att rådet måtte rekommendera regeringarna att — innan samarbetet på skadeståndsrättens område fortsattes — för rådet lägga fram en allmän plan för detta samarbete angivande efter vilka huvudprinciper en kodifiering av skadeståndsrätten bör läggas upp.

Utmärkande för båda förslagen var att förslagsställarna var ovilliga att godta culpa-principen som normerande för stora delar av skadeståndsrätten. När det gäller barns skadeståndsansvar, var förslagsställarna inne på tanken på ett strikt ansvar för av barn vållade skador, kompletterat med obligatorisk försäkring. Även beträffande andra områden inom skadeståndsrätten ställde sig förslagsställarna skeptiska till möjligheten att inom ra-

men för culpa-principen på en gång tillgodose den skadelidandes behov av ersättning och sociala rättfärdighetskrav vad avser skadevållarens ekonomiska ställning. Förslagen hade vid remissbehandling mottagits välvilligt på åtskilliga håll men också mött mycket starkt motstånd i andra kretsar.

Juridiska utskottet konstaterade, att på det nordiska skadeståndsrättsliga arbetsprogrammet för närvarande står spörsmålet att utreda bl. a. reglerna för skadeståndets beräkning i vissa situationer. Utskottet begränsade sig därför till att föreslå en rekommendation till regeringarna om att företaga en rättssociologisk undersökning av försäkringens verkningar inom skadeståndsrätten. Rådet antog enhälligt en dylik rekommendation (nr 5).

Därefter har, såvitt gäller Sverige, justitieministern i juli 1966 förordnat professorn Jan Hellner att som sakkunnig undersöka möjligheterna att genomföra en *rättssociologisk undersökning* av försäkrings inverkan på skadeståndslagstiftningen och söka utarbeta riktlinjer för en sådan undersökning. Utredningsmannen beräknas slutföra sitt uppdrag i början av år 1969. Sakkunniga med motsvarande uppdrag har förordnats i Danmark, Finland och Norge.

Vid *Nordiska rådets session 1968* prövades ett medlemsförslag om *statens ansvar för personskador* vållade av utskrivna interner, vari hemställdes om genomförande av en gemensam nordisk lagstiftning om skyldighet för staten att ersätta personskador, som vållas av försöksutskrivna från anstalter eller villkorligt frigivna tvångsintagna. I motiveringen för förslaget anfördes, att samhället och icke enskilda skadelidande bör bära det ekonomiska ansvaret för konsekvenserna av vår tids alltmer humana kriminal- och socialpolitik.

Juridiska utskottet fann att det i medlemsförslaget aktualiserade problemet borde tas upp till närmare undersökning. Starka sociala skäl talade visserligen för förslagets genomförande men problemet borde först utredas utan att man därvid syftar till en lagstiftning avseende statens skadeståndsskyldighet. Utskottet föreslog antagandet av en rekommendation till regeringarna *dels* att framskaffa närmare upplysningar om i vilken omfattning och på vilken grund statliga myndigheter i de nordiska länderna redan utbetalar skälighetsersättning för skador som vållats av personer, vilka samhället genom placering på anstalt eller inrättning eller på annat sätt har tagit hand om för kriminalvård eller annan vård, *dels* att undersöka möjligheterna att fastställa enhetliga nordiska principer enligt vilka skälighetsersättning på administrativ väg kan utbetalas av allmänna medel för skador vållade av sådana personer. I en *reservation* föreslog två danska medlemmar att rådet skulle anta en rekommendation till regeringarna, innebärande utredning av förutsättningarna för genomförande av gemensamma nordiska regler, enligt vilka staten i viss utsträckning påtar sig garanti för utbetalning av skadeståndsbelopp, som den skadelidande inte kan utfå hos skadevållaren eller på annat sätt kan få täckt.

Den av utskottet förordade rekommendationen antogs av rådet (rekommendation nr 19).

I anledning av rekommendationen har i september 1968 i det svenska justitiedepartementet utarbetats en promemoria angående den ifrågavarande ersättningsregleringen. Därefter har chefen för justitiedepartementet i december samma år uppdragit åt särskilda sakkunniga att biträda inom justitiedepartementet med utredningsarbete avseende enhetliga nordiska regler om utbetalning i administrativ ordning av billighetsersättning för skador vållade av personer som gjorts till föremål för samhällsingripande. Utredningen sker i samråd med motsvarande arbetsgrupper i Danmark, Finland och Norge.

Frågornas tidigare behandling

Frågor om målsägandens möjligheter att utfå skadestånd och statligt bistånd till den som lidit skada genom brott har upptagits till övervägande vid åtskilliga tillfällen under de senaste decennierna. Beträffande offentliga utredningar där frågorna berörts och riksdagsbehandlingen i ämnet före 1968 hänvisar utskottet till ingående redogörelser härför i första lagutskottets utlåtanden 1964: 12 och 1968: 44 s. 6—15.

Vid 1968 års riksdag väcktes motioner med väsentligen samma yrkanden som i nu förevarande motioner. I utlåtande (nr 44) anförde *första lagutskottet* bl. a. följande.

Frågor rörande statligt bistånd till personer som åsamkats skador genom brott har som framgår av den ovan lämnade redogörelsen vid upprepade tillfällen behandlats i riksdagen. I anledning av motioner i ämnet vid 1966 års riksdag rekommenderade utskottet att i första hand borde övervägas ett utbyggande av statens ansvar till att omfatta personskador som orsakats av dem som är föremål för kriminalvård i frihet. Utskottet förordade att vid arbetet med skadeståndsrättens utformning uppmärksamhet skulle ägnas åt berörda frågor. Vad utskottet anfört härom bragtes till Kungl. Maj:ts kännedom. Enligt vad utskottet erfarit kommer emellertid nämnda spørsmål icke att omfattas av den proposition med förslag till lag om allmänna bestämmelser om skadestånd som för närvarande är under utarbetande i Kungl. Maj:ts kansli. Frågan om statens ansvar i förevarande sammanhang har nämligen bedömts falla utom ramen för denna lagstiftning som främst rör frågor av civilrättslig natur. Den av utskottet anvisade möjligheten att utbygga statens ersättningsåtagande är emellertid föremål för överväganden i annat sammanhang. Sålunda har inom justitiedepartementet nyligen färdigställts en promemoria angående ersättning av statsmedel för skador, vållade av personer som samhället genom placering på anstalt eller annan inrättning eller på annat sätt tagit hand om för kriminalvård eller annan

vård. Promemorian är avsedd att ligga till grund för nordiskt samarbete som — i enlighet med en rekommendation av Nordiska rådet — syftar till att undersöka möjligheterna att fastställa enhetliga nordiska principer, enligt vilka skälighetsersättning på administrativ väg kan utbetalas av allmänna medel för skador vållade av sådana personer. Planläggningen av detta arbete kommer att dryftas vid ett nordiskt justitieministermöte senare i höst.

Vidare har i anledning av en annan rekommendation av Nordiska rådet tillsatts en utredningsman för att undersöka möjligheterna att genomföra en rättssociologisk undersökning av försäkrings inverkan på skadeståndslagstiftningen och utarbeta riktlinjer för en sådan undersökning. Sakkunniga med motsvarande uppdrag har förordnats i Danmark, Finland och Norge. Enligt vad utskottet inhämtat beräknas den svenske utredningsmannen slutföra sitt uppdrag i början av 1969. Resultaten torde bli av stort intresse för bedömningen av hur det fortsatta arbetet på skadeståndsrättens område i Norden skall läggas upp.

Vid tidigare tillfällen då frågor om bistånd från det allmänna till skadelidande behandlats har utskottet förutsatt att det totala skyddet skulle förbättras genom utbyggnad av socialförsäkring och frivillig försäkring. Utvecklingen har även gått i den riktningen. Genom de nya, i redogörelsen ovan beskrivna formerna av frivillig försäkring, som tillkommit i början av detta år, har i viss omfattning öppnats möjlighet att på ett enkelt sätt och för en obetydlig kostnad försäkra sig mot skador av det slag en statsgaranti främst ansetts bära omfatta utöver det grundskydd som socialförsäkringssystemet erbjuder. Beträffande utvecklingen på sistnämnda område må här endast erinras om de förbättringar i form av borttagande av karensdagar, höjning av sjukpenningbeloppen och utbyggnad av sjukpenningsskalan som med verkan från den 1 januari 1967 genomförts genom ändringar i lagen om allmän försäkring.

Mot bakgrund av nu angivna förhållanden finner utskottet icke anledning att på förevarande område förorda något ytterligare initiativ från riksdagens sida.

I en *reservation* av åtta ledamöter hemställdes att riksdagen i anledning av motionerna måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande ersättning av allmänna medel för skada, åsamkad genom brott.

Riksdagen följde utskottets hemställan att motionerna icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet

I förevarande utlåtande behandlar utskottet motioner, som alla innefattar förslag till lösning av frågan om statligt bistånd till den som lidit skada

genom brott. Till stöd för motionsyrkandena anförs genomgående att enskild skadelidande inte skall tvingas bära de ekonomiska konsekvenserna av samhällets svårigheter att bemästra brottsligheten.

I motionerna I: 744 och II: 859 begärs dels förslag om införande av ett kompensationsystem beträffande personsador, dels utredning om möjligheterna att införa ett system för ersättning av ekonomisk skada. Enligt motionärerna kan uppläggnings- och erfarenheterna av de i redogörelsen ovan beskrivna system som införts utomlands vara av betydelse för frågor- nas bedömning.

Enligt motionen II: 244 bör skyndsamt prövas frågan om bistånd för skador genom brott som drabbat enskild till person eller egendom. Influtna bötesmedel bör enligt motionärerna till viss del tas i anspråk för finansieringen.

Den lösning, som enligt motionerna I: 44 och II: 14 bör utredas, är en allmän försäkring för skador som vållats genom våldsbrott. Försäkringen bör, anser motionärerna, administreras av riksförsäkringsverket.

I motionerna I: 388 och II: 448 framförs ett utredningskrav som icke är begränsat till några särskilda typer av skador. Motionärerna anser det vanskligt att söka ange hur ett skydd för målsäganden närmare bör utformas. De erinrar emellertid om att staten redan i viss omfattning ansvarar för skador som vållats av rymlingar från vissa anstalter men inte för skador av t. ex. villkorligt frigivna. En utsträckning av ansvaret härvidlag skulle enligt motionärerna ligga i linje med deras syften.

Frågor rörande statligt bistånd till personer som åsamkats skador genom brott har som framgått av den ovan lämnade redogörelsen upptagits till övervägande vid upprepade tillfällen och i skilda sammanhang, i riksdagen så gott som varje år under 1960-talet. Utskottet har därvid framhållit angelägenheten av att de som blir offer för brott i största möjliga utsträckning får gottgörelse för dem åsamkade skador. En sådan inställning kommer också till uttryck i strafflagens bestämmelser om skadestånd och i brottsbalkens regler om att i vissa fall föreskrift kan meddelas om tid och sätt för erläggande av ådömt skadestånd. Detsamma gäller den exekutionsrättsliga lagstiftning som antagits av riksdagen under hösten 1968 och som skall träda i kraft den 1 juli 1969. Även om införsel icke ansetts bära medgivnas för skadeståndsfordringar innebär lagstiftningen genom dess nya regler om löneutmätning förbättrade indrivningsmöjligheter för sådana fordringar, framför allt då fråga är om person- eller egendomsskador på grund av brott.

De medel som sålunda och i övrigt står till buds för att främja fullgörandet av skadeståndsskyldighet saknar emellertid ofta praktisk betydelse för den skadelidande på grund av att skadevällaren inte anträffas eller saknar förmåga eller vilja att gälda skadeståndet.

I fråga om vissa, genom brott åsamkade skador gottgörs emellertid den

skadelidande i icke obetydlig utsträckning genom samhällseliga åtgärder. Härutinnan må särskilt nämnas den obligatoriska trafikförsäkringen och den allmänna socialförsäkringen. Det bör även erinras om att ersättning för skador som uppkommit genom brott i viss omfattning utges direkt av det allmänna av medel som årligen anslås till bestridande av skador som vållas av personer som rymt, utskrivits på prov eller tillåts från vissa anstalter. Möjligheten att på detta sätt gottgöra genom brott drabbade personer har fortlöpande vidgats. I förevarande sammanhang bör även framhållas att det i stor utsträckning förekommer att samhällsmedlemmarna på eget initiativ skyddar sig mot förlust på grund av skador genom brottsligt förfarande, t. ex. genom stöld- eller brandförsäkring. Genom nya former för frivillig försäkring har under föregående år även öppnats möjlighet för den enskilde att på ett enkelt sätt och för en obetydlig kostnad försäkra sig mot skador av det slag en statsgaranti främst ansetts böra omfatta utöver socialförsäkringarnas grundskydd.

Även om det sålunda i viss omfattning tillskapats skydd mot skador som uppkommit genom brott och även kan förutsättas att detta skydd successivt kommer att förbättras, är det enligt utskottets mening uppenbart att den skadelidande alltjämt i många fall blir utan gottgörelse. Härtill bidrar givetvis brottslighetens starkt ökade omfattning och farlighet samt den låga upplysningsprocenten. Enligt utskottets mening talar starka skäl för att samhället i större utsträckning än hittills bör ta de ekonomiska konsekvenserna av svårigheterna att upprätthålla lag och ordning.

I anledning av motioner i ämnet vid 1966 års riksdag rekommenderade utskottet att i första hand borde övervägas ett utbyggande av statens ansvar till att omfatta personskador som orsakats av dem som är föremål för kriminalvård i frihet. Utskottet förordade att vid arbetet med skadeståndsrättens utformning uppmärksamhet skulle ägnas åt berörda frågor. Vad utskottet anfört härom bragtes till Kungl. Maj:ts kännedom. Enligt vad utskottet erfarit kommer emellertid spörsmålen icke att omfattas av den proposition med förslag till lag om allmänna bestämmelser om skadestånd som för närvarande är under utarbetande i Kungl. Maj:ts kansli. Frågan om statens ansvar i förevarande sammanhang har nämligen bedömts falla utom ramen för denna lagstiftning som främst rör frågor av civilrättslig natur. Icke heller eljest torde de expertutredningar som f. n. sysslar med hithörande eller näraliggande problem vara ägnade att leda till annat än lösningar av begränsad räckvidd. Mot denna bakgrund finner utskottet att kraven på ökat samhällligt bistånd vid skador genom brott nu bör föranleda en utredning och samlad bedömning av hithörande frågor. Utskottet är icke berett att på nu föreliggande material ge närmare anvisningar om hur de många spörsmål av delvis mycket komplicerad natur, som hänger samman med ett vidgat statligt bistånd, skall lösas. Utredningsuppdraget bör därför inte begränsas till en prövning av de förslag som innefattas i före-

varande motioner utan vara förutsättningslöst. Särskild uppmärksamhet bör emellertid ägnas de kompenationssystem, som under 1960-talet införts i bl. a. Storbritannien, och de erfarenheter som hittills vunnits härav. Utredningen bör bedrivas skyndsamt med beaktande av möjligheterna att framlägga förslag till partiella reformer.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner,

a) I: 744 och II: 859,

b) II: 244,

c) I: 44 och II: 14 samt

d) I: 388 och II: 448, såvitt nu är i fråga, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande ersättning av allmänna medel för skada, åsamkad genom brott.

Stockholm den 25 februari 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Hjorth (s), Schött (m)*, Svanström (cp), Larfors (s) och Ernulf (fp)*;

från andra kammaren: fröken Bergegren (s), herrar Martinsson (s), Larsson i Norderön (cp), Hansson i Piteå (s), Johansson i Växjö (cp), Sjöholm (fp), Oskarson (m) och fröken Åsbrink (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herrar *Hjorth*, *Larfors*, fröken *Bergegren*, herrar *Martinsson*, *Hansson* i Piteå och fröken *Åsbrink* (samtliga s), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar på s. 13 med orden »De medel» och slutar på s. 15 med orden »partiella reformer.» bort ersättas med text av följande lydelse.

Utskottet har vid sina tidigare ställningstaganden i ämnet framfört såväl praktiska som principiella invändningar mot ett generellt ansvar för det allmänna i förevarande hänseende. Pågående lagstiftningsarbete inom olika rättsområden har även ansetts böra tala mot initiativ från riksdagens sida

annat än i fråga om åtgärder av mera begränsad räckvidd. Utskottet har vidare framhållit att de skadelidande i fråga om vissa, genom brott åsamkade skador i avsevärd utsträckning gottgörs genom samhällseliga åtgärder såsom den obligatoriska trafikförsäkringen och den allmänna socialförsäkringen. Det har också erinrats om att ersättning för skador som uppkommit genom brott utges direkt av det allmänna av medel som årligen anslås till bestridande av skador som vållas av personer som rymt, utskrivits på prov eller tillåtnats från vissa anstalter.

I anslutning till det sistnämnda må framhållas att statens ersättningsåtagande för s. k. rymlingsskador f. n. är föremål för överväganden inom Kungl. Maj:ts kansli. I enlighet med en rekommendation av Nordiska rådet har nämligen chefen för justitiedepartementet nyligen uppdragit åt särskilda sakkunniga att biträda inom justitiedepartementet med utredningsarbete avseende enhetliga nordiska regler om utbetalning i administrativ ordning av billighetsersättning för skador vållade av personer som gjorts till föremål för samhällsingripande. Enligt vad utskottet erfarit torde de sakkunniga jämväl komma att överväga förutsättningarna för att utsträcka statens åtagande också till dem som är föremål för kriminalvård i frihet. En sådan utveckling skulle ligga i linje med önskemål som uttalats av 1966 års riksdag.

I sammanhanget bör även erinras om att, i anledning av en annan rekommendation av Nordiska rådet, särskilda sakkunniga förbereder genomförandet av en rättssociologisk undersökning av försäkrings inverkan på skadeståndslagstiftningen och utarbetar riktlinjer för en sådan undersökning. Sakkunniga med sådant uppdrag har förordnats i Danmark, Finland, Norge och i vårt land. Enligt vad utskottet inhämtat beräknas den svenske utredningsmannen inom kort slutföra sitt uppdrag. Resultaten torde bli av stort intresse för bedömningen av hur det fortsatta arbetet på skadeståndsrättens område i Norden skall läggas upp.

Slutligen må framhållas att utskottet vid tidigare tillfällen, då frågor om bistånd från det allmänna i förevarande hänseende blivit behandlade, har förutsatt att det totala skyddet skulle förbättras ytterligare genom utbyggnad av socialförsäkring och frivillig försäkring. Utvecklingen har även gått i den riktningen. Genom de nya, i redogörelsen ovan beskrivna formerna av frivillig försäkring, som tillkommit förra året, har i viss omfattning öppnats möjlighet att på ett enkelt sätt och för en obetydlig kostnad försäkra sig mot skador av det slag en statsgaranti främst ansetts bära omfatta utöver de grundskydd som socialförsäkringssystemet erbjuder.

Mot bakgrund av nu angivna förhållanden finner utskottet — i överensstämmelse med riksdagens ställningstagande förra året — icke anledning att på förevarande område förorda några initiativ från riksdagens sida.

dels att utskottet bort hemställa,

att förevarande motioner,

- a) I: 744 och II: 859,
- b) II: 244,
- c) I: 44 och II: 14 samt
- d) I: 388 och II: 448, såvitt nu är i fråga,
icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.